

Željko Kaluderović

Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet, Dr Zorana Đinđića 2, RS–21101 Novi Sad
zeljko.kaludjerovic@ff.uns.ac.rs

Bioetika, zakoni i ne-ljudska živa bića – osvrt na stanje u Republici Srbiji

Sažetak

U ovom radu analiziraju se normativni akti regulacije zaštite životinja na razini nacionalnih država (posebno Republike Srbije) i na razini nadnacionalnih organizacija i saveza država (Europsko vijeće i Europska unija). Autor posebni naglasak stavlja na pojmovnu artikulaciju izraza upotrijebljenih u dokumentima koji opserviraju zaštitu životinja. U članku se, iz praktičko-filozofske perspektive, razmatraju pojmovi: (I) »životinja« (»svaki kralježnjak koji je u stanju osjećati bol, patnju, strah i stres«); (II) »dobrobit« (»osiguravanje uvjeta u kojima životinja može ostvariti svoje fiziološke i druge potrebe svojstvene vrsti«); (III) »zlostavljanje« (»svako postupanje ili nepostupanje sa životinjama kojim se namjerno ili iz nehaja izaziva bol, patnja, strah, stres, povreda, narušava genetska cjelovitost životinje i izaziva smrt«), kao i druge riječi koje su relevantne za razumijevanje dominantno antropocentričkog pristupa životinjama. Također, istražuju se teškoće s implementacijom postojećih zakona o zaštiti i dobrobiti životinja, koje su uvjetovane nedovoljno interioriziranim senzibilitetom kako službenih institucija, tako i građana – prema tzv. ne-ljudskim živim bićima. Autor pritom ističe da je veoma važno da institucije, kao i ljudi koji ih čine, postojećim spoznajama i uvidima ne zalaze ispod dostignutih civilizacijskih standarda etičko-moralne kulture te da različite teme u vezi odnosa prema životinjama promišljaju uz dužan oprez i svjesnost dilema s kojima se mogu susresti u profesionalnom radu i životu. Odgovarajući pluriperspektivni pristup, kao i svijest o odgovornosti, trebali bi rezultirati delikatnijim odnosom navedenih subjekata prema ne-ljudskom dijelu živih stvorenja.

Ključne riječi

životinje, status, zakoni, dobrobit, zaštita, senzibilitet, bioetika

U Europi je između 1970. i 2020. došlo do dramatičnih promjena u području etičko-moralne i pravno-političke regulacije zaštite i dobrobiti životinja.¹ Potonje su promjene rezultat: (I) zakonodavne aktivnosti pojedinačnih država; (II) implementacije velikog broja odgovarajućih dokumenata u nacionalna zakonodavstva, usvojenih pod okriljem Europskog vijeća i ostalih organa Europske unije; te (III) standardiziranja zakonodavstava europskih država.²

Tijekom toga razdoblja, usvojeno je sveukupno sedam konvencija posvećenih dobrobiti životinja.³

1

O relaciji »prava« životinja i »dobrobiti« životinja vidi: Stephen Garrard Post (ur.), *Encyclopedia of Bioethics*, sv. I, Macmillan Reference USA, New York – London 2004., str. 183–215.

2

Ovaj rad nastao je u okviru projekta »Od različitosti tradicija do zajedničke euromediterranske bioetičke platforme – stvaranje alata za dijalog i djelovanje (EuroBioMed)«, koji podupire Hrvatska zaklada za znanost (broj 2020-02-7450).

- (I) »Europska konvencija o zaštiti životinja u međunarodnom prijevozu«;⁴
- (II) »Europska konvencija za zaštitu životinja koje se uzgajaju u poljoprivredne svrhe«;⁵
- (III) »Europska konvencija za zaštitu životinja za klanje«;⁶
- (IV) »Konvencija o očuvanju europske divljači i prirodnih staništa«;⁷
- (V) »Europska konvencija za zaštitu kralježnjaka koji se koriste za eksperimentalne i druge znanstvene svrhe«;⁸
- (VI) »Europska konvencija za zaštitu kućnih ljubimaca«;⁹
- (VII) »Konvencija za zaštitu okoliša pomoću kaznenog prava«.¹⁰

U kontekstu odnosa prema životinjama važno je spomenuti i »Protokol o zaštiti i dobrobiti životinja«, koji životinje opisuje kao osjetilna bića, dok od Europske unije i njenih država članica zahtijeva obzirno postupanje i uvažavanje zahtjeva životinjske dobrobiti.¹¹

Kakva je situacija u Republici Srbiji? Premda su i ranije postojale inkriminacije kojima se posredno ili neposredno doprinosilo zaštiti životinja, pravna zaštita životinja u Republici Srbiji veže se uz prvo desetljeće 21. stoljeća.¹² Zaštita »ne-ljudskih živih bića« u Srbiji regulirana je različitim zakonima i pod-zakonskim aktima, a od kojih su najvažniji:

- (I) »Zakon o dobrobiti životinja«;¹³
- (II) »Krivični zakonik«;¹⁴
- (III) »Zakon o zaštiti životne sredine«;¹⁵
- (IV) »Zakon o veterinarstvu u Republici Srpskoj«;¹⁶
- (V) »Zakon o divljači i lovstvu«;¹⁷
- (VI) »Pravilnik o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva«;¹⁸
- (VII) »Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju prihvatilišta i pansioni za životinje«;¹⁹
- (VIII) »Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju odgajivačnice za životinje«.²⁰

Navedeni zakoni i pravilnici odražavaju dominantno etičko i bioetičko shvaćanje životinja, stavove zakonodavaca prema životnoj sredini, tj. životinjskome svijetu kao integralnom dijelu životne sredine pa i životinjama kao pojedinačnim bićima, njihovom sveukupnom integritetu i dobrobiti.²¹ Smisao takve zaštite životinja bio je, a i još uvijek jest, antropocentričkog karaktera²² jer u njezinom središtu nisu životinje kao takve, nego različiti interesi čovjeka i društva u cjelini, poput očuvanja ljudskog zdravlja, razvoja privrede i njezinih pojedinih grana stočarstva, lova i ribolova, te zaštita javnog morala, reda, dobrih običaja i ekonomskih interesa vlasnika životinja.

*

»Zakonom o dobrobiti životinja« uređena su mnoga pitanja dobrobiti životinja. Primjerice, prava, obveze i odgovornosti fizičkih i pravnih osoba, kao i zaštita životinja od zlostavljanja.²³ »Zakon o dobrobiti životinja« posebno regulira ljudske obveze prilikom klanja, držanja, uzgoja, prometa i prijevoza životinja te provođenja pregleda na životinjama. Ovim su zakonom, po prvi put u Srbiji, postavljeni minimalni standardi dobrobiti životinja. Pored toga, istim zakonom propisane su dužnosti i obveze nadležnih državnih organa, ustanova i građana, poput: osiguravanja, usmjeravanja, poticanja i jačanja

svijesti o značaju dobrobiti životinja, kao i opća briga o životu i zaštiti zdravlja životinja. S druge strane, dužnost građana tiče se sprječavanja i prijave svih oblika zlostavljanja i ugrožavanja životinja. U »Zakonu o dobrobiti životinja« nabrojane su ljudske aktivnosti koje su strogo zabranjene, a koje

3

Dobrobit životinja procjenjuje se pomoću međunarodno prihvaćenog koncepta tzv. »pet sloboda«: (I) sloboda od gladi i žeđi, osigurana dovoljnim količinama kvalitetne hrane i svježe vode; (II) sloboda od neudobnosti, osigurana odgovarajućim skloništem i mjestom za odmor; (III) sloboda od bola, povreda i bolesti, osigurana brзом i adekvatnom veterinarskom njegom te preventivnom zdravstvenom zaštitom; (IV) sloboda od straha i stresa, osigurana uvjetima i postupcima koji ne dovode do mentalne patnje životinje; i (V) sloboda ispunjavanja osnovnih oblika ponašanja karakterističnih za vrstu, osigurana dovoljno velikim prostorom za kretanje, adekvatnim objektima za držanje životinja i odgovarajućim društvima životinja iste vrste. Usp. Igor Petrović, »Koncept pet sloboda«, *Poljosfera* (3. 11. 2014.). Dostupno na: <https://www.poljosfera.rs/agrosfera/agro-teme/stocarstvo/koncept-pet-sloboda/> (pristupljeno 29. 12. 2021.). Slične odrednice navode se i u 4. točki 5. članka »Zakona o dobrobiti životinja«, a o kojoj će biti nešto više riječi u nastavku ovog rada. Usp. Vlada Republike Srbije, »Zakon o dobrobiti životinja« [»закон о добрoбити животиња«], *Službeni glasnik Republike Srbije* (2009), br. 41. Dostupno na: [https://www.vet.minpolj.gov.rs/legislativa/zakoni/Zakon_o_dobrobiti_zivoitnja.pdf](https://www.vet.minpolj.gov.rs/legislativa/zakoni/Zakon_o_dobrobiti_zivotinja.pdf) (pristupljeno 29. 12. 2021.).

4

Council of Europe, »European Convention for the Protection of Animals during International Transport«, *Council of Europe*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/065> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

5

Council of Europe, »European Convention for the Protection of Animals kept for Farming Purposes«, *Council of Europe*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/087> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

6

Council of Europe, »European Convention for the Protection of Animals for Slaughter«, *Council of Europe*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/102> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

7

Council of Europe, »Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural Habitats«, *Council of Europe*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/104> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

8

Council of Europe, »European Convention for the Protection of Vertebrate Animals used for Experimental and other Scientific Purposes«, *Council of Europe*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/123> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

9

Council of Europe, »European Convention for the Protection of Pet Animals«, *Council of Europe*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/125> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

10

Council of Europe, »Convention on the Protection of Environment through Criminal Law«, *Council of Europe*. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/172> (pristupljeno 29. 6. 2021.).

11

»Protocol on Protection and Welfare of Animals«, *Official Journal of the European Union* (29. 12. 2006.). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12006E%2FPRO%2F33> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

12

Zaštita životinja u Srbiji regulirana je još 1850. godine u »Kaznitelnom zakoniku za policaine prestupnike«, odnosno »Kriminalnom [Kaznitelnom] zakoniku za Knjaževstvo Srbiju« iz 1860. godine. Usp. Ana Batričević, *Krivičnopravna zaštita životinja* (disertacija), Pravni fakultet, Sveučilište u Nišu, Niš 2012., str. 66–75.

13

Vlada Republike Srbije, »Zakon o dobrobiti životinja«.

14

Vlada Republike Srbije, »Krivični zakonik«, *Službeni list Republike Srbije* (2005), br. 85. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propsi/>

se tiču životinja. Poduzimanje takvih aktivnosti, formalno pravno iskazano, predstavlja prekršaj čija je posljedica izricanje (novčane) kazne počinitelju.²⁴ Osim prekršajno, nedozvoljene ljudske djelatnosti prema životinjama mogu biti i kazneno sankcionirane. U članku 269. »Krivičnog zakonika« kazneno djelo »ubijanje i zlostavljanje životinja« regulirano je u poglavlju 24., naslovljenom »Kaznena dela protiv životne sredine«.²⁵ U skladu s načelima antropocentrizma, u »Krivičnom zakoniku« čovjek i osnovne društvene vrijednosti smatraju se objektima zaštite. Stoga se kaznena djela protiv životinja svrstavaju u kaznena djela protiv životne sredine, a sukladno tome razmatraju se i kao dio ekološkog kriminaliteta, što znači da se, strogo uzevši, štiti životna sredina kao cjelina, a ne same životinje. Također, u ovom Zakonu nisu definirani ključni termini, među kojima je i spomenuta »životna sredina«. Potonji termin definira se na drugom mjestu u okviru drugih zakona.²⁶

Nadalje, iz »Krivičnog zakonika« nije sasvim jasno koja se točno živa bića smatraju »životinjama«, kao i u odnosu na koja živa bića može biti izvršeno kazneno djelo ubijanja i zlostavljanja životinja. Pravni stručnjaci u većini zemalja, pa tako i u Srbiji, naglašavaju da kaznenopravnu zaštitu od ubijanja i zlostavljanja treba pružiti samo onim životinjama za koje je znanstveno dokazano da mogu osjećati bol.²⁷ Dakle, to su najčešće kralježnjaci, posebno domaće životinje i kućni ljubimci, kao i pripitomljene ili zatočene divlje životinje. Ipak, sud donosi konačnu odluku na temelju okolnosti svakog pojedinačnog slučaja.²⁸

S druge strane, »Zakon o dobrobiti životinja« jasno određuje kojim se sve životinjama pruža zaštita. U tom Zakonu, dobrobit životinja odnosi se na životinje koje mogu osjećati bol, patnju, strah i stres, a posebno se ističe: (I) životinje koje se koriste u svrhu proizvodnje, znanstvenih istraživanja, biomedicine i obrazovanja; (II) životinje koje se koriste za izložbe, takmičenja, priredbe i druge oblike javnog prikazivanja; (III) životinje za rad i službene životinje; (IV) kućne ljubimce, napuštene i izgubljene životinje, kao i divlje životinje u zatočeništvu.²⁹ Konačno, »životinja« se u članku 5, stavku 1, točki 13 »Zakona o dobrobiti životinja« određuje reducirano, ali nedvosmisleno kao:

»... svaki kralježnjak koji je u stanju osjećati bol, patnju, strah i stres.«³⁰

U članku 7., stavku 1., točki 1. »Zakona o dobrobiti životinja« piše da je zabranjeno »zlostavljati životinju«, dok u točki 1. stoji da je životinji zabranjeno oduzeti život, osim u slučajevima i na način propisanim Zakonom. U članku 5., stavku 1., točki 18. »Zakona o dobrobiti životinja« određuje se što je zlostavljanje životinja:

»... svako postupanje ili nepostupanje sa životinjama kojim se namjerno ili iz nehaja izaziva bol, patnja, strah, stres, povreda, narušava genetska cjelovitost životinje i izaziva smrt.«³¹

Zlostavljanje životinja moguće je podijeliti na fizičko i psihičko zlostavljanje.³² Fizičkim zlostavljanjem narušava se fizička cjelovitost životinje oštećenjem tkiva i organa, a primjeri su: (I) batnanje; (II) udaranje; (III) nasilje sa seksualnom konotacijom; (IV) prisiljavanje na iscrpan rad ili obuku; (V) neodgovarajući načini hvatanja i obuzdavanja; (VI) provođenje intervencija na životinjama suprotno odredbama zakona; (VII) svjesno razmnožavanje jedinki koje pate od nasljednih bolesti, osim u slučaju da se ono vrši u skladu sa zakonom. S druge strane, psihičkim zlostavljanjem narušava se psihička cjelovitost životinje, što može izazvati poremećaje u ponašanju, onemoguća-

vajući na taj način životinji zadovoljiti osnovne potrebe. Takva vrsta zlostavljanja najčešće podrazumijeva primjenu fizičke sile, kao i izazivanje straha, patnje, dosade i nesigurnosti.³³

[krivicni-zakonik-2019.html](#) (pristupljeno 29. 12. 2021.).

15

Vlada Republike Srbije, »Zakon o zaštiti životne sredine«, *Službeni list Republike Srbije* (2004), br. 135. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_zastiti_zivotne_sredine.html (pristupljeno 29. 12. 2021.).

16

Vlada Republike Srbije, »Zakon o veterinarstvu u Republici Srpskoj«, *Službeni list Republike Srbije* (2017), br. 75. Dostupno na: <https://www.paragraf.ba/propisi/republika-srpska/zakon-o-veterinarstvu-u-republiki-srpskoj.html> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

17

Vlada Republike Srbije, »Zakon o divljači i lovstvu«, *Službeni list Republike Srbije* (2010), br. 18. Dostupno na: https://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_divljaci_i_lovstvu.html (pristupljeno 29. 12. 2021.).

18

Ministar poljoprivrede, trgovine, šumarstva i vodoprivrede, »Pravilnik o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva«, *Službeni list Republike Srbije* (2010), br. 5. Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/OLD/t/2016_12/t12_0180.htm (pristupljeno 29. 12. 2021.).

19

Vlada Republike Srbije, »Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju prihvatilišta i panzioni za životinje« [»правилник о условима које морају да испуњавају прихватилишта и панциони за животиње«], *Službeni list Republike Srbije* (2012), br. 19. Dostupno na: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2012/19/2/reg> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

20

Ministar poljoprivrede, trgovine, šumarstva i vodoprivrede, »Pravilnik o uslovima koje moraju da ispunjavaju odgajivačnice za životinje« [»правилник о условима које морају да испуњавају одгајивачнице за животиње«], *Službeni list Republike Srbije* (2012), br. 14. Dostupno na: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2012/14/1/reg> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

21

Usp. Ivana Zagorac, *Bioetički senzibilitet*, Pergamena – Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zagreb 2018., str. 155–167.

22

Tvrđnja o ontološkom primatu čovjeka u odnosu na druga živa bića baštini se još od Aristotela. Još je Aristotel negirao da životinje posjeduju razboritost (φρόνησις), tj. sposobnosti činjenja ljudskih dobara, istinski i prema razumu. Stagiranin je, također, smatrao da životinje nemaju vjerovanja (πίστις), mnijenja (δόξα), rasuđivanje (λογισμός), mišljenje (λόγος), razum (διάνοια) i um (νοῦς). Stoga se može reći da je Aristotelov paragraf iz *Politike* (1256b15–22) apostrofirao kao paradigma vodeće perspektive zapadne tradicije i njezina nesumnjiva antropocentrizma. Vidi: Peter Singer, *Oslobođenje životinja*, Ibis grafika, Zagreb 1998., str. 158; Željko Kaluđerović, Ana Miljević, »Стагиранин, Ерешанин и не-људска жива бића« [»Стагиранин, Ереџанин и не-људска жива бића«], *Arhe* 16 (2019), br. 31, str. 105–131, ovdje str. 106–118, doi: <https://doi.org/10.19090/arhe.2019.31.105-131>.

23

O pojmu odgovornosti vidi: Željko Kaluđerović, »Bioethics and Hereditary Genetic Modifications«, *Conatus – Journal of Philosophy* 3 (2018) 1, str. 31–44, ovdje str. 32–33, 38, 41–42, doi: <https://doi.org/10.12681/conatus.18452>.

24

U ovom Zakonu navode se točno osamdeset i dva čina koja predstavljaju prekršaj. Od ne-postupanja prema životinji s pažnjom dobrog domaćina pa sve do trgovanja divljim životinjama koje su pod posebnim režimom zaštite, osim ako je u pitanju promet životinjama među zoološkim vrтовима, prihvatilištima i odgajalištima za divlje životinje.

25

U ovom članku »Krivičnog zakonika« propisana su tri oblika kaznenog djela ubijanja i zlostavljanja životinja, tj. jedan osnovni i dva teža oblika. Osnovni oblik kaznenog djela tiče se osoba koje kršeći propise ubijaju, ozljeđuju, muče ili na drugi način zlostavljaju životinju. Po verziji »Krivičnog zakonika« iz 2006. godine, za ovaj oblik kaznenog djela propisivala se novčana kazna ili kazna zatvora do šest mjeseci. Tri godine kasnije, kazna je pooštrena pa se od tada počiniocu kaznenog djela ubijanja i zlostavljanja životinja može

Zatim se u članku 5., stavku 1., točki 4. »Zakona o dobrobiti životinja« precizno određuje što dobrobit životinja jest:

»... osiguravanje uvjeta u kojima životinja može ostvariti svoje fiziološke i druge potrebe svojstvene vrsti.«³⁴

Potom se, u skladu s konceptom »pet sloboda«, taksativno navodi koje su to potrebe:

»... ishrana i napajanje, prostor za smještaj, fizička, psihička i termička udobnost, sigurnost, ispunjavanje osnovnih oblika ponašanja, socijalni kontakt sa životinjama iste vrste, odsustvo neugodnih iskustava kao što su bol, patnja, strah, stres, bolesti i povrede.«³⁵

Prema članku 4., stavku 1., točki 1. istog Zakona, osnovna načela zaštite dobrobiti životinja temelje se na tzv. »patocentričkom konceptu« koji podrazumijeva »univerzalnost boli«. ³⁶ Osim boli, patnje, straha i stresa, ističe se u Zakonu, životinje mogu osjećati i paniku. Kada se u drugom stavku istog članka Zakona kaže da načelo brige o životinjama »podrazumijeva moralnu obvezu i dužnost čovjeka da poštuje životinje i brine o životu i dobrobiti životinja«, to samo pokazuje da se radi o obvezi čovjeka da štiti životinje, dok se samim životinjama ne dopušta »pravo« na zaštitu. ³⁷ Dakle, riječ je o moralnoj dužnosti čovjeka, a ne o »pravu« životinja. ³⁸ Tako se čini da je čovjek jedini nositelj prava jer isključivo njemu pripada osobito dostojanstvo osobnosti, a što je suglasno s uobičajenim antropocentričkim tezama. ³⁹ Premda je izvjesno da životinje nisu pravno apostrofirane kao subjekti prava, imajući u vidu da subjekt prava može biti isključivo biće koje istovremeno može biti i subjekt dužnosti, čini se da se u zakonu pokušava napraviti odklon od određenja životinja kao pokretnih objekata. ⁴⁰ Naime, u spomenutom članku 4., stavku 1. »Zakona o dobrobiti životinja« naglašava se čovjekova obveza o zaštiti života i dobrobiti svake jedinice. ⁴¹

*

Usprkos »Zakonu o dobrobiti životinja« i njemu sličnim zakonima, koji su usklađeni s europskim standardima, ⁴² kvaliteta života i prijevoz životinja i dalje su nezadovoljavajući. ⁴³ Današnja masovna uzgajališta drže životinje u toliko skučenom prostoru da su one, zbog anksioznosti i straha, prisiljene napadati se međusobno. Primjerice, kao posljedica povećane agresivnosti, svinje grizu jedne drugima uši i repove, dok kokoši čupaju jedne drugima perje. Međutim, relevantne uredbe o držanju svinja propisuju da svinje do prosječne težine od 110 kg imaju pravo na životni prostor od najčešće 1 m², dok kokoši vegetiraju u kavezima manjih dimenzija od lista papira A4 formata. ⁴⁴

Uzgajatelji ne samo da ne poboljšavaju uvjete boravka u masovnim uzgajalištima nego svinjama lome očnjake, a pijetlovima odsijecaju zglobove na nožnim prstima, nerijetko bez davanja anestezije, ne bi li tako spriječili njihovo samo-ozljeđivanje. Na sličan način obavlja se i kastriranje mladih praščića da oni koji jedu njihovo meso ne bi osjetili neugodan miris veprovine. Također, svinje se namjerno drže u mračnim štalama da ih se dovede u stanje apatije i ujedno time ubrza njihovo tovljenje. ⁴⁵ Tako se životinjama osiguravaju životni uvjeti koji ih dovode do izbezumljenosti, iziskujući neprestano davanje antibiotika i lijekova za smirenje. Pored toga, po nekim procjenama, približno trećina životinja oboli i ugine u štalama. ⁴⁶

Opisanu praksu čine sistematski postupci koji spadaju u svakodnevicu života i umiranja životinja. Dobar je dio spomenutih postupaka implicitno ili eksplicitno odobren od nadležnih organa, dok ostali postupci nerijetko prođu neo-

paženi zbog slabe inspeksijske kontrole ili logike kapitala. Naime, potonju praksu podupire ideja da se sa što manje troškova proizvede što više mesa za jelo.

Bez obzira na to što su zakoni o zaštiti i dobrobiti životinja »stvar općeg interesa«, zakoni ne zabranjuju svaku povredu i štetu nanесenu zdravlju životinja,

izreći ili novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine.

26

Primjerice: »životna sredina« u članku 3., stavku 1., točki 1. »Zakona o zaštiti životne sredine« određuje se kao: »Skup prirodnih i stvorenih vrijednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uvjeta za život.« – Vlada Republike Srbije, »Zakona o zaštiti životne sredine«.

27

Vidi: Tomislav Nedić, »Primjenjivost nužne obrane kod kaznenog djela mučenja ili ubijanja životinje«, *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 38 (2017) 2, str. 779–798, doi: <https://doi.org/10.30925/zpfsr.38.2.4>.

28

Prvi teži oblik kaznenog djela ubijanja i zlostavljanja životinja odnosi se na ubijanje, mučenje i ozljeđivanje većeg broja životinja, kao i na životinje koje pripadaju zaštićenim vrstama (članak 269., stavak 2. »Krivičnog zakonika«). Međutim, kod težeg oblika kaznenog djela postoje još neke dodatne okolnosti koje ga čine »teškim«. Zbog toga je za teži oblik kaznenog djela propisana i stroža kazna – novčana ili zatvora kazna do tri godine. Dok su određene životinjske vrste, koje se u Srbiji tretiraju kao »zaštićene« ili »strogo zaštićene«, nabrojane u »Prilogu I« i »Prilogu II« posebnog podzakonskog pravnog akta »Pravilnika o proglašenju i zaštiti strogo zaštićenih i zaštićenih divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva«, u »Krivičnom zakoniku« nije jasno određeno koliko životinja treba biti ubijeno i/ili zlostavljano da bi se potonje djelo smatralo učinjenim prema »većem broju životinja«. To znači da sud treba u svakom konkretnom slučaju odlučiti je li broj ubijenih i/ili zlostavljanih životinja dovoljno veliki da se počinioc osudi za teži oblik kaznenog djela. Drugi teži oblik kaznenog djela ubijanja i zlostavljanja životinja odnosi se na organiziranu borbu među životinjama (Članak 269., stavak 3. »Krivičnog zakonika«). Taj oblik kaznenog djela uveden je u kazneno pravo tek nakon izmjena i dopuna »Krivičnog zakonika« iz 2009. godine. Ovaj oblik kaznenog djela tiče se osoba koje organiziraju i financiraju borbe među životinjama, ali i onih koji sudjeluju u kladenju na ovakvim borbama. Za svaki od ovih slučajeva, sud može izreći novčanu i zatvorsku kaznu u trajanju od tri mjeseca do tri godine. Pritom je bitno da se navedene radnje

poduzimaju iz *koristoljublja*. Ako neka osoba samo prisustvuje borbi među životinjama kao promatrač, neće odgovarati za kazneno djelo, već će se kazniti za prekršaj prema članku 85., stavku 1., točki 2. »Zakona o dobrobiti životinja«, odgovarajućom novčanom kaznom.

29

U članku 2. »Zakona o dobrobiti životinja« navodi se da izuzetak predstavljaju i divlje životinje u prirodnim staništima, čija se zaštita, lov, korištenje i raspolaganje uređuju posebnim propisima. Svakako je najvažniji od tih propisa »Zakon o divljači i lovstvu«.

30

Vlada Republike Srbije, »Zakon o dobrobiti životinja«.

31

Usp. Vlada Republike Srbije, »Zakon o dobrobiti životinja«. Genetika se, generalno gledano, određuje kao »znanstvena oblast biologije o nasljednosti i promjenljivosti živih sustava«. – Prema: Ninoslav Đelić, Zoran Stanimirović, *Principi genetike*, Elit Medica, Beograd 2004., str. 1.

32

U literaturi, osim dva »osnovna« oblika zlostavljanja životinja, navodi se: (I) zanemaranje životinja; (II) seksualno zlostavljanje životinja; (III) patološko sakupljanje ili gomilanje životinja; (IV) organizirana borba među životinjama; (V) organizirana borba među životinjama i ljudima; (VI) napuštanje životinja od strane neodgovornih vlasnika.

33

Kao primjer potonjeg kaznenog djela, koje nije jednostavno dokazivo u praksi, može se navesti sljedeće: optuženi, želeći se osvetiti vlasnici, proganjao je njezinog konja bučnim vozilom, držeći udaljenost između konja i vozila. To je iskustvo kod konja izazvalo paniku, uslijed čega je maksimalnom brzinom galopirao bježeći od vozila optuženog. Konj je, po nalazima veterinarara, u danom slučaju pretrpio strah i stres. Optuženi vozač proglašen je krivim za kazneno djelo okrutnosti prema životinjama, iako konju u konkretnom slučaju nisu bile nanijete tjelesne povrede. Usp. A. Batrićević, »Krivičnopravna zaštita životinja«, str. 220.

uključujući i njihovo ubijanje, već zabranjuju ako je to učinjeno suprotno odredbama zakona. U članku 15. »Zakona o dobrobiti životinja« navodi se devet osnova po kojima životinja može biti lišena života⁴⁷ »na human način«, odnosno u skladu sa zakonom. Naime, životinja može biti ubijena ako:

- »... 1) je povrijeđena, neizlječivo bolesna, tjelesno deformirana ili na drugi način patološki onesposobljena tako da oporavak nije moguć, a život za nju predstavlja bol, patnju, strah i stres;
- 2) je dostigla starost pa joj otkazuju osnovne životne funkcije;
- 3) se koristi za ishranu ljudi;
- 4) se koristi u znanstvenoistraživačke i biomedicinske svrhe, u skladu s ovim zakonom;
- 5) se lišavanjem života sprječava širenje, odnosno ako se suzbijaju i iskorjenjuju zarazne bolesti, u skladu sa zakonom kojim se uređuje veterinarstvo;
- 6) životinja ne može prilagoditi uvjetima smještaja, dok njeno puštanje na slobodu predstavlja opasnost za ljude, druge životinje i životnu sredinu;
- 7) je u pitanju uništavanje štetnih glodavaca;
- 8) je neophodno kontrolirati brojnost populacije određene vrste divljih životinja, u skladu s posebnim propisima;
- 9) je lišavanje životinje života od veće koristi za njenu dobrobit, nego što su patnje od daljeg života, u skladu s mišljenjem veterinara.«⁴⁸

U koliziji prava, trgovci stokom (točka 3.) i znanstvene ustanove (točka 4.) nerijetko prođu neokrnuti, s obzirom na to da se mogu pozvati na osnovno pravo slobodnog obavljanja vlastite profesije i na slobodu znanstvenog istraživanja,⁴⁹ tj. prava koja su im garantirana najvišim državnim pravnim aktom – Ustavom.⁵⁰ S druge strane, »Zakon o dobrobiti životinja« predstavlja akt nižeg ontološkog ranga, odnosno »izvedeni akt«. U poglavljima 4. i 5. istog Zakona, »Klanje životinja« i »Religiozno klanje«, u člancima 28.–32., detaljno se navodi kojim povodom, na koji način i kome je sve dopušteno vršiti klanje životinja.⁵¹ Slično, u člancima 101.–103. »Zakona o veterinarstvu u Republici Srpskoj«, definirano je mjesto klanja životinja, način vršenja službene kontrole životinja prije i poslije klanja, kao i vođenje evidencije o zaklanim životinjama.⁵² Konačno, »Zakonom o divljači i lovstvu« propisani su način, mjesto i vrijeme lova divljači, kao i tko sve čini ovlaštene osobe.⁵³

*

Kako stoje stvari s primjenom 269. članka »Krivičnog zakonika« u praksi?⁵⁴ Unutar četrnaest godina, od 2006. do 2019. godine, ukupan je broj prijavljenih punoljetnih osoba za ubijanja i zlostavljanja životinja iznosio 2172, od čega je osuđeno 285 osoba.⁵⁵ Prema navedenim podacima, od potonjeg broja točno 273 osobe čine muškarci, a samo 12 žene, odnosno gotovo svaki osmi osumnjičeni.⁵⁶ Od sveukupno 285 osuđenih osoba, zatvorska kazna izrečena je u 26 slučajeva, dok je u jednom slučaju izrečen i kućni pritvor. Tako ispada da je svega nešto više od 9 % osuđenih osoba upućeno na izdržavanje zatvorske kazne. S druge strane, novčanom kaznom kažnjeno je 87 osoba, dok je uvjetno osuđeno njih 154. Zanimljivo je da je jedna osoba osuđena na rad za javni interes, sudskom opomenom kažnjeno 12 osoba, dok je desetak osoba oslobođeno kazne.

Iz navedenih podataka proizlazi da su kazne za ubijanje i zlostavljanje životinja u Republici Srbiji veoma blage.⁵⁷ Najčešće se izriče uvjetna osuda, zatim slijedi novčana kazna pa tek onda kazna zatvora i sudska opomena. Kako postići da sankcije postanu »djelotvorne, adekvatno odmjerene i odvratajuće«?⁵⁸ Nažalost, odgovor nije jednostavan i jednoznačan te će predstavljati izazov pravosuđu u predstojećem razdoblju.

Istovremeno, zabrinjava drastično povećanje broja prijavljenih slučajeva ubijanja i zlostavljanja životinja. Primjerice, 2006. godine prijavljene su 32 osobe, dok je 2015. godine prijavljeno 205 osoba. Narednih godina zabilježen je blagi pad broja prijavljenih osoba, dok je 2019. godine taj broj iznosio 189. Promjene broja prijavljenih mogu se tumačiti kao dio općeg trenda porasta

34

Vlada Republike Srbije, »Zakon o dobiti životinja«.

35

Ibid. Slično se u članku 6., stavku 1. istog Zakona navodi da je vlasnik životinje dužan prema životinji postupiti s pažnjom dobrog domaćina te joj omogućiti odgovarajuće uvjete držanja koji odgovaraju vrsti, rasi, spolu i starosti životinje.

36

Pri kraju odlomka koji predstavlja odstupanje od glavnog tijeka zapadne filozofije, Jeremy Bentham o »ne-ljudskom dijelu živih stvorenja« piše: »Pitanje nije mogu li ona rasuđivati? ili mogu li ona govoriti?, nego mogu li patiti?« – Prema: Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Jonathan Bennett 2017., str. 144. Dostupno na: <https://www.early-moderntexts.com/assets/pdfs/bentham1780.pdf> (pristupljeno 29. 12. 2021.). Od samih početaka znanosti, prvih filozofa prirode, do kraja 18. st., kada je nastalo Benthamovo djelo, moguće je pratiti istraživane niveliranja distinkcije među ljudima i životinjama. Vidi: Željko Kaluđerović, »Ancient Assumptions of Contemporary Considerations of Nature, Life and Non-Human Living Beings«, *Bioethics* 26 (2020) 2, str. 21–28, doi: [https://doi.org/10.19163/2070-1586-2020-2\(26\)-21-28](https://doi.org/10.19163/2070-1586-2020-2(26)-21-28).

37

Vidi: Nikola Visković, *Životinja i čovjek. Prilog kulturnoj zoologiji*, Književni krug, Split 1996.; Boris Sirlnik, Elizabet de Fontene, Piter Singer [Boris Cyrulnik, Elisabeth De Fontenay, Peter Singer], *I životinje imaju prava*, prev. Jasna Šamić, Akademski knjigara, Novi Sad 2018., str. 15–97; Hrvoje Jurić, »Životinjska duša i životinjska prava«, *Arhe* 6 (2009), br. 12, str. 107–120, <https://doi.org/10.19090/arhe.2009.12.%25p>.

38

Autor opravdavanjem brige o zaštiti ne-ljudskih živih bića ne zagovara stajalište da životinjama treba priznati nekakav »moralni status« koji bi bio jednak ljudskom moralu. Briga o sadašnjim i budućim »pravima« životinja, na kraju krajeva, u osnovi je čovjekov zadatak. Vidi: Euangelos D. Prōtopapadakēs, »Animal Rights, or Just Human Wrongs?«, u: Euangelos D. Prōtopapadakēs et al. (ur.), *Animal Ethics. Past and Present Perspectives*,

Logos Verlag Berlin GmbH, Berlin 2012., str. 279–291; Peter Carruthers, »from *The Animals Issue*«, u: Daniel A. Bonevac (ur.), *Today's Moral Issues. Classic and Contemporary Perspectives*, McGraw-Hill, New York – Boston 2002., str. 101–106.

39

Usp. Željko Kaluđerović, »Bioetički pristup životinjama«, *Socijalna ekologija* 18 (2009) 3–4, str. 311–322, ovdje str. 312–314, 317.

40

Koliko je u samim državnim institucijama teško mijenjati uvriježeno shvaćanje životinja kao pokretnih objekata dobro ilustrira primjer s početka proljeća 2014. godine, koji je uzburkao javnost u Srbiji. Etičkom komitetu za rad sa životinjama Vojnomedicinske akademije u Beogradu upućen je zahtjev u vidu »aplikabilnog obrasca za izdavanje dozvole za rad sa životinjama, životinjskim organima i tkivima«, u kojem stoji da se traži dozvola za »žrtvovanje osam njemačkih ovčara« koji su »rashodovani psi«. Izvor dnevnih novina ističe: »Na njima će izvoditi eksperimente za koje nema opravdanja jer je isti eksperimentalni materijal već testiran na ljudima i životinjama. Radi se o stimulatoru koji bi pomogao da se određeni implantat u usnoj duplji bolje primi, odnosno da ga organizam ne odbacuje, zbog čega će psima biti izvađeni zubi umjesto kojih će im ugraditi te implantate. Pri ovom eksperimentiranju životinje su žrtve nezamislive patnje i agonije.« – Prema: »Vojska žrtvuje pse za eksperimente«, *b92* (1. 4. 2014.). Dostupno na: <https://www.b92.net/info/vesti/index.php?dd=01&mm=04&navid=831083&yyyy=2014> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

41

Što je na tragu četvrtog i petog članka »Univerzalne deklaracije o pravima životinja«: »Svaka životinja koja pripada divljoj vrsti ima pravo živjeti na slobodi u svojoj prirodnoj sredini, na kopnu, u zraku ili u vodi te pravo razmnožavanja [...]. Svaka životinja koja pripada vrsti koja živi u čovjekovoj sredini ima pravo živjeti i razvijati se prema ritmu i uvjetima života i slobode svojstvenih toj vrsti.« – Medunarodni savez za zaštitu životinja, »Univerzalna deklaracija o pravima životinja«. Dostupno na: https://www.feniks.org.rs/images/stories/pdf/kampanje-edukacija/Univerzalna_deklaracija_o_pravima_zivotinja.pdf (pristupljeno 29. 12. 2021.).

nasilja, ne samo prema životinjama nego i prema ljudima, ali ih prvenstveno treba razumjeti kao rezultat podizanja svijesti o tome da okrutnost prema životinjama predstavlja kazneno djelo.⁵⁹ Za podizanje su svijesti uglavnom zaslužne kampanje različitih udruženja građana koja se bave zaštitom životinja. Takve udruge već godinama nastoje raznim aktivnostima doprinijeti tome da se što veći broj slučajeva ubijanja i zlostavljanja životinja prijavi nadležnim

42

U Ciriškom kantonu još od 1992. godine postoji odvjetnik za životinje koji svoju funkciju obavlja po službenoj dužnosti. Međutim, Švicarci su na referendumu 2010. godine glasali protiv prijedloga da svaki kanton ima nadležnog odvjetnika koji će na sudu zastupati zlostavljane životinje. Usp. »Švicarci na referendumu odbili advokata za životinje«, *Vesti online* (8. 3. 2010.). Dostupno na: <https://arhiva.vesti-online.com/Vesti/Svet/34975/Svajcarci-na-referendumu-odbili-advokata-za-zivotinje> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

43

O uporištima i postignućima bioetičke institucionalizacije u Europskoj uniji vidi: Iva Rinčić, *Europska bioetika. Ideje i institucije*, Pergamena, Zagreb 2011.

44

Usp. Kristijan Zajler, »Dostojanstvo životinja i zakoni ljudi«, *Sloboda za životinje* (2006), br. 1, str. 9–15, ovdje str. 9; Joseph R. des Jardin [Džozef R. de Žarden], *Ekološka etika. Uvod u ekološku filozofiju*, prev. Aleksandar Dobrijević, Službeni glasnik, Beograd 2006., str. 161–163.

45

Vidi: »Raise Pigs Right«, *World Animal Protection*. Dostupno na: <https://www.worldanimalprotection.org/raise-pigs-right-environment> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

46

O industrijskom uzgoju životinja i odnosu zapadne civilizacije prema mesu vidi: Tomislav Krznar, *Znanje i destrukcija. Integrativna bioetika i problemi zaštite okoliša*, Pergamena, Zagreb 2011., str. 158–165; »O životinjama i ljudima«, Etnografski muzej grada Zagreba. Dostupno na: http://www.emz.hr/lzlo%20i%20ljudima_9077 (pristupljeno 29. 12. 2021.).

47

Lišavanje života se u članku 5., stavku 1., točki 21. ovoga Zakona određuje kao procedura, tj. postupak kojim se životinji oduzima život na način koji izaziva trenutnu smrt.

48

Vlada Republike Srbije, »Zakon o dobiti životinja«. Također, Joan Dunayer tvrdi da

ljudi poriču temeljna prava ne-ljudskim živim bićima isključivo iz jednog razloga – specizma. Vidi: Joan Dunayer, *Specizam. Diskriminacija na osnovi vrste*, prev. Zoran Čiča, Dvostruka duga, Institut za etnologiju i folkloristiku, Čakovec – Zagreb 2009., str. 202.

49

Društvo ima kompleksan zadatak balansiranja između znanstvene slobode istraživanja i odgovornosti čuvanja socijalnih normi i vrijednosti. U tom kontekstu, članak 12b. »Opće deklaracije o ljudskom genomu i ljudskim pravima« citira se kao relevantan: »Sloboda istraživanja koja je prijeko potrebna za napredak znanja, dio je slobode mišljenja.« – Prema: Judit Sándor (ur.), *Unesco i bioetika. Zbirka osnovnih dokumenata*, Centar za etiku i pravo u biomedicini, Mađarska 2008., str. 6. Dostupno na: <http://www.cns.ceu.hu/sites/default/files/publications/croatian-translation-final.pdf> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

50

U Švicarskoj je još 1992. godine zagarantirana inherentna vrijednost životinja. Naime, u njihovom Ustavu govori se o »dostojanstvu stvorenja« (»die Würde der Kreatur«). Usp. The Federal Council, »Federal Constitution of the Swiss Confederation«, *Fedlex*. Dostupno na: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en#a120> (pristupljeno 29. 12. 2021.). S druge strane, Njemačka je prva država u Europskoj uniji koja je amandmanom na Ustav iz 2002. godine osigurala najviše standarde pravne zaštite životinja.

51

U članku 5., stavku 1., točki 23. toga Zakona piše da je klanje životinja postupak koji uključuje: (I) obuzdavanje; (II) omamljivanje; (III) iskrvarenje životinje.

52

Usp. Vlada Republike Srbije, »Zakon o divljači i lovstvu«.

53

Ibid.

54

Vidi: Nataša D. Stojanović, »Deset godina Zakona o dobiti životinja Republike Srbije«, *Zbornik radova Pravnog fakulteta, Novi Sad* 53 (2019) 2, str. 441–466.

organima. Stoga je kao rezultat takvih višegodišnjih napora došlo i do povećanja broja prijava za kazneno djelo protiv životinja.

Da bi senzibilitet za životinje bio adekvatno interioriziran, treba postati integralni dio odgoja i obrazovanja svih građana od najranijih dana.⁶⁰ Veoma je važno da institucije, kao i ljudi koji ih čine, s postojećim spoznajama i uvidima ne zalaze ispod dostignutih civilizacijskih standarda etičko-moralne kulture te da različite teme u vezi odnosa prema životinjama promišljaju uz dužan oprez i svjesnost dilema s kojima se mogu susresti u profesionalnom radu i životu. Odgovarajući bi pluriperspektivni pristup, kao i svijest o odgovornosti, trebali rezultirati delikatnijim odnosom navedenih subjekata prema ne-ljudskom dijelu živih stvorenja.⁶¹

55

Vidi: *Republički zavod za statistiku Republike Srbije*. Dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/oblasti/pravosudje/> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

56

»Jedini oblik zlostavljanja životinja koji sprovode žene je hordašenje [tj. »kompulzivno gomilanje«, Ž. K.].« – Prema: »Da li su životinje u Srbiji zaštićene? – Šta kaže statistika?«, *ORCA*. Dostupno na: <https://orca.rs/da-li-su-zivotinje-u-srbiji-zasticene-sta-ka-ze-statistika/> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

57

Prvi dio odgovora nalazi se u blagoj kaznenoj politici Republike Srbije, gdje se za mnoga kaznena djela, pa čak i ona najteža, izriču kazne koje su bliže donjoj granici propisanog zakona. Usp. Miladin Kovačević, *Statistički kalendar Republike Srbije*, Republički zavod za statistiku, Beograd 2020. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G202017013.pdf> (pristupljeno 29. 12. 2021.). Drugi dio odgovora nalazi se u nastojanju da se zakonski akti, zakoni o zaštiti i dobiti životinja, koje je Republika Srbija donijela posljednjih godina, tretiraju kao heteronomne norme koje je nužno implementirati u vlastiti pravni sustav zbog potreba sinkronizacije s europskim standardima, odnosno u uvjerenju znatnog djela laičke, ali i stručne javnosti da su ovi zakoni nametnuti »izvana« te da nisu dio zakonodavne tradicije.

58

Vidi: The Council of the European Union, »Council Regulation (EC) No 1/2005 of 22 December 2004 on the protection of animals during transport and related operations and amending Directives 64/432/EEC and 93/119/EC and Regulation (EC) No 1255/97«, *Official Journal of the European Union* (5. 1. 2005.). Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:32005R0001> (pristupljeno 29. 12. 2021.).

59

»Otac« europske bioetike Fritz Jahr zabilježio je: »... okrutnost prema životinjama znak je sirovog karaktera koji može biti opasan i za svoje ljudsko okruženje.« – Fritz Jahr, »Zaštita životinja i etika u svom međusobnom odnosu«, prev. Amir Muzur, u: Iva Rinčić, Amir Muzur, *Fritz Jahr i rađanje europske bioetike*, Pergamena, Zagreb 2012., str. 213–218, ovdje str. 214. Usp. Željko Kaluderović, Orhan Jašić, »Pitagorejska i arapska recepcija ne-ljudskih živih bića«, *Nova prisutnost* 13 (2015) 1, str. 25–33, ovdje str. 29.

60

Peter Singer, Tom Regan i Klaus Michael Meyer-Abich nesumnjivo predstavljaju autore čiji su stavovi reprezentativni za suvremene diskusije o novom reguliranju odnosa među ljudima i životinjama. Sažeto rečeno, oni smatraju da su životinje bića koja su sposobna patiti te imati vlastite interese i potrebe, slične osnovnim potrebama ljudi. Budući da postoji potonja sličnost, smatraju navedeni autori, po principu jednakosti valja jednako uvažavati i interese životinja. Naime, životinje imaju vlastitu vrijednost koja proizlazi iz njihove svijesti i srodstva s ljudima. Vidi: »Bioetičko razmatranje statusa ne-ljudskih živih bića«, u: Željko Kaluderović, *Bioetički kaleidoskop*, Pergamena – Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Zagreb 2021., str. 102–120.

61

Vidi: Ante Čović, »Biotička zajednica kao temelj odgovornosti za ne-ljudska živa bića«, u: Ante Čović, Nada Gosić, Luka Tomašević (ur.), *Od nove medicinske etike do integrativne bioetike*, Pergamena – Hrvatsko bioetičko društvo, Zagreb 2009., str. 33–46, ovdje str. 36–37; John Baird Callicott (ur.), *Encyclopedia of Environmental Ethics and Philosophy*, Macmillan Reference USA, Detroit 2009., str. 42–53; Dale Jamieson, *Ethics and Environment*, Cambridge University Press, Cambridge 2008., str. 112–120.

Željko Kaluderović

**Bioethics, Legislation and Non-Human Animals –
Review of the Situation in the Republic of Serbia**

Abstract

The author analyses normative acts regulating the protection of animals, both at the national level (especially in the Republic of Serbia) and at the level of supranational organisations and state unions (the Council of Europe and the European Union), but also attempts to conceptualise the terms used in the documents observing the protection of animals. From the practical and philosophical perspective, this paper considers the terms (I) “animal” (“any vertebrate animal capable of experiencing pain, suffering, fear and stress”), (II) “welfare” (“the provision of conditions in which animals can exercise their physiological and other species-specific needs”), (III) “abuse” (“any treatment or disregard of animals, that causes pain, suffering, fear, stress, injury, damages the genetic integrity of the animal and causes death intentionally or through negligence”), and other terms relevant to understanding the prevailing anthropocentric approach to animals. The paper also examines the difficulties in implementing the adopted legislation on the protection and welfare of animals caused by an insufficiently internalised sensitivity of official institutions as well as citizens towards so-called non-human living beings. In the author’s view, it is important that they do not fall below the achieved civilisational standards of ethical and moral culture in their cognitions and insights, and that they consider various topics related to animals with due caution and awareness of the dilemmas they may encounter in their professional work and lives. An appropriate pluriperspective approach and a consciousness of responsibility should eventually lead to a more sensitive attitude of said subjects towards the non-human part of the animal creation.

Keywords

animals, status, legislation, welfare, protection, sensibility, bioethics